

EDUARD HERCIGONJA

PALEOSLAVISTIKA, CYRILLO-METHODIANA,
GLAGOLITIKA I KNJIŽEVNA MEDIJEVISTIKA
U DJELU VATROSLAVA JAGIĆA

Vatroslav Jagić (1838—1923) ist unumstritten die zentrale Figur der slavischen Philologie im Laufe der zweiten Hälfte des 19. und gleich am Beginn des 20. Jahrhunderts. Schon seit dem Anfang seiner langen wissenschaftlichen Tätigkeit beschäftigt er sich mit der Problematik die an Paläoslavistik und Kyrillos und Methodios gebunden ist. Die Folge von Jagić's Beschäftigung mit glagolitischen Texten war auch glagolitische Paläographie *Glagoličeskoe pismo* (1911). Im Jagić's Forschungsgebiet hat auch die literarische Mediävistik einen Platz gefunden. Vatroslav Jagić war nicht nur der Sprachforscher von alten slavischen Schriften, sondern auch der ausgezeichnete Archäographe und Textologe. Das wissenschaftliche Werk von Vatroslav Jagić ist zweifellos noch heute anregend.

U sferi humanističkih znanosti nisu česti slučajevi znanstvenog opusa koji — poput Jagićeva — znatnim dijelom istraživačkih rezultata, pa čak i nekim elementima odabranog metodološkog procedéa, uspijeva nakon čitavog jednog stoljeća sačuvati prvotnu svježinu i aktualnost. Činjenica je, naime, da životno djelo 'patrijarha slavistike', što obasiže više od 20.000 objavljenih stranica, upravo u novije vrijeme predstavlja nekim svojim dosezima poticaj znanstvenoistraživačkom procesu na pojedinim područjima slavenske filologije. I to onakve slavenske filologije kakvu je utemeljio i osmislio Jagić, shvaćajući je kao sklop koji integrira niz znanstvenih disciplina što se po potrebi djelotvorno aktiviraju pri studiju nekog predmeta.

Svoje viđenje slavenske filologije on je programatski jasno izložio u *Uvodu* kapitalne (i, po vlastitom navodu, kompilativne — što je bilo i prirodno) biobibliografske sinteze *Istorija slavjanskoj filologiji* (1910): »Slavjanskaja filologija uključuet v krug svojih zanjatij: vo-pervyh, naučnija razsuždenija o jazykah slavjanskih... ne obhodja molčaniem i jazykov literaturnyh so vsěmi inogda dovoljno složnymi uslovijami ih proishoždenija i

razvitiya; vo vtoryh, istoriju slavjanskih *literatur*, vdavajasъ v obъjasnenie cělyh epoh i ocěnku otdělnyh proizvedenij, doiskavajasъ istočnikov ili zavisimosti ot čužogo vlijanija; v tret'ih, istoriju *bytovuju*, izobražajuščuju osobennosti narodnoj žizni... V ètom obъemě slavjanskaja filologija predstavljajet složnyj organizm različnyh predmetov spočennyh v odno cěloe.« Jagićev filološki studij, u cjelini uzevši, dosljedna je primjena svih ovih načela u praksi.

Namjera ovoga osvrtu dozvoljava da se na tek jednom segmentu — i samo kao skica, dakako — predoči ona tipična jagićevska širina, ali istodobno i temeljitost zahvata u problematiku, iznimna intuitivnost kao i njegova neopterećenost misaonim stereotipima i konvencijama što nerijetko usporavaju napredak znanosti. Riječ je o kompleksu fundamentalnih radova s područja paleoslavistike, arheografije, glagoljske paleografije te o prinosima cyrillo-methodiani i književnoj medijevistici. Za početnu usmjerenost Jagićeva znanstvenog interesa indikativna je činjenica da on svoj istraživački pohod u slavensku filologiju, dug više od šest desetljeća, počinje upravo jednom paleoslavističkom, ćirilometodskom temom. *Evangjelije u slověnskom prievodu. Historičko-filologički nacrt* naslov je rasprave što je godine 1863. tada 25-godišnji profesor zagrebačke gimnazije objavljuje u zborniku »*Tisućnica slověnskih apostolah sv. Ćirila i Metoda*«, posvećenom tisućugodišnjici Ćirilove i Metodijeve moravske misije. Već je ovdje zamjetna iznimna erudicija Jagićeva: suvereno piše o Ćirilu kao autoru slavenskog prijevoda *Evandělja*, o hrvatskoglagoljskim tekstovima evandělja do u 18. st. i prvi zapravo obavlja jednu paleoslavističku tekstološkokritičku raščlambu uspoređujući tekstove iz *Assemanijeva evandělistar*a i *Ostromirova evandělja* s grčkom *Septuagintom* i latinskom *Vulgatom*. Taj rani interes mladoga Jagića, polaznika Miklošičevih predavanja, za ćirilometodsku i paleoslavističku problematiku očituje se i u njegovu udžbeniku *Gramatika jezika hěrvatskog, osnovana na starobugarskoj slověštini*, objavljenom 1864. godine, naslov kojega sugerira historijskoporedbeni metodološki pristup (a u uvodnoj riječi autor i eksplicitno iskazuje namjeru svoje knjige »u kojoj će se historijskim putem razvijati slika hrvatskog jezika«). Karakteristično je, međutim, Jagićevo brzo napuštanje — vjerojatno pod utjecajem Schleicherova autoriteta prihvaćenog — termina 'starobugarski' (A. Leskien, npr.) za Ćirilov općeslavenski književni jezik. Iste će, naime, godine podnaslov svojoj hrestomatiji *Priměri starohěrvatskoga jezika iz glagolskih i ćirilskih književnih starina...* već formulirati ovako: »*Dio pěrv. Uvod i priměri staroslověnski.*« (podatak i postupak zanimljiv u kontekstu i danas aktualne polemike oko termina starobugarski — staroslavenski, koja je kulminirala na nedavnom X. međunarodnom kongresu slavista u Sofiji kontrolverznim istupima bugarskih i sovjetskih paleoslavista). Godine 1865. u uglednoj praškoj ediciji F. L. Riegera *Slovník naučný* Jagić objavljuje na 62 stranice opsežnu natuknicu *Jihoslovane* — »za ono doba... prvi pokušaj kratkog pregleda« čitave hrvatske i srpske književnosti, kako je kasnije sâm zabilježio u svojim *Spomenima*. Bez obzira na mahom kompilativni, bibliografski karakter teksta, autor, pored ostalog, sa sebi svojstvenom originalnošću prosudbi raspravlja ovdje i o podrijetlu glagoljice, ćirilice i

bosanice, o jeziku srednjovjekovnih glagoljskih i ćirilskih spisa, o južno-slavenskim inkunabulama i drugim medijevističkim temama.

Nemoguće je ovom prigodom, dakako, iz ogromnog, tematski kompleksnog Jagićeva opusa od oko 700 radova, izdvojiti i podrobnije prikazati cjelinu onoga što sačinjava njegove 'studia palaeoslavica' ili pak njegov prilog hrvatskim istraživanjima ćirilometodske problematike. Može se ostati pri općoj tvrdnji da se — napose u časopisu *Archiv für slavische Philologie*, pokrenutom 1876, kojemu je bio utemeljiteljem i kroz 45 godina postojanja (do godine 1920) urednikom i najaktivnijim suradnikom — vrlo često vraćao toj problematici produbljenim raspravama koje zrcale »briljantnu učestalost«, kako to za nj reče Baltazar Bogišić. Ipak, valja moguće upozoriti na najrelevantnije radove s tog područja, kao što su na primjer: znalački filološki utemeljen prikaz Miklošičeva rječnika *Lexicon palaeoslovenico-graeo-latinum* u *Književniku* (1865), izvanrednom erudicijom i akribičnošću pisan dio uvoda (str. XII—XCIX) izdanju *Assemanijeva evanđelistara* što ga je iste, 1865. godine, objavio Franjo Rački, vrlo zapažena u slavističkom svijetu studija o *Zografskom evanđelju* pod naslovom *Studien über das altslovenisch-glagolitische Zographos-Evangelium* (1875), rasprava posvećena još jednom kodeksu iz kanona staroslavenskih spisa *Das altslovenische Evangelistarium Pop Savas* (1880), izbor tekstova iz najranije faze općeslavenske glagoljske i ćirilске književnosti *Specimina linguae palaeoslovenicae* (1882), još i danas u paleoslavističkom studiju nezaobilazne popratne rasprave uz izdanja *Marijinskog evanđelja* (dodan je dragocjen staroslavensko-grčko-latinski 'indeks verborum' i *Bečkih listića*, opširan kritički prikaz dotadašnjih ćirilometodskih istraživanja *Voprosó o Kirillě i Metodii vó slavjanskoj filologii* (1885). Za ovaj je, ćirilometodski, krug Jagićevih interesa indikativan kao izraz kontinuirane zaokupljenosti tekst iz 1893. *Vnovó najdennoe svědětelstvo o dējatelbnosti Konstantina Filosofa, pervoučitelja Slavjanó sv. Kirilla*. Godine 1895. izdaje značajnu raspravu *Razsuždenija južnoslavjanskoj i rusškoj stariny o cerkovnoslavjanskomó jazykě*, 1898. polemički piše o podrijetlu *Kijevskih listića* (drugi dio te rasprave izaći će — također u *Archivu* kao i prvi — godine 1900), a 1905. objavljen je njegov lucidno pisan tekst o autorstvu *Panonskih legendi*... itd.

Svi navedeni Jagićevi spisi, uz niz ovdje nespomenutih tekstološkokritičkih radova, izdanja rukopisa i — što je za Jagićevo djelovanje iznimno važno — recenzija i kritika nastalih do kraja stoljeća, predstavljaju, moglo bi se reći, svojevrsnu prolegomenu njegovu — i s motrišta današnjih spoznaja — neprijeporno magistralnom djelu o genezi crkvenoslavenskog jezika *Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache* što je otisnuto u Beču godine 1900. (drugo izdanje u Berlinu 1913). Ta knjiga, tada 62-godišnjeg autora, enciklopedijska je *summa* iskustava i spoznaja o ćirilometodskoj i paleoslavističkoj problematici, djelo kojim Jagićeva filologija reprezentativno ulazi u znanost 20. stoljeća. Dvadeset godina poslije, na samom kraju životnog puta, Jagić — neprijeporni utemeljitelj paleoslavistike u Hrvata — ponovno je u sferi paleoslavističkog istraživanja: objavljuje opsežnu raspravu *Zum altkirchenslavischen Apostolus* (1920), zanimljivu, pored ostaloga, napose zbog njegovih prosudbi intenziteta i opse-

ga utjecaja latinske *Vulgate* na slavenski prijevod. Ipak, pozornost autorova usredotočena je ovdje na problem odnosa prvotnog staroslavenskog prijevoda *Apostola* prema redakcijama (Lukijanova, Hesychijeva) njegova grčkog predloška. Od posebnog su značenja Jagićeva razmatranja o kreativnosti slavenskih prevoditelja u sferi konstituiranja leksikona — naročito onog za apstraktne, teološke i filozofijske pojmove.

Arheografski rad, kritičko izdavanje srednjovjekovnih glagoljičkih, ćiriličkih i latiničkih tekstova, Jagić je postupno, tijekom desetljeća, uzdigao na razinu koja je uglavnom analogna zahtjevima suvremene anegdote. Smatrao je tekstološku kritiku i uopće poznavanje vrelâ bitno važnim elementom filološkoistraživačke djelatnosti. Znakovita je kao potvrda tome činjenica da su već spomenute prve dvije knjige što ih objavljuje mladi Jagić godine 1864. (1. dio) i 1866. (2. dio) pod naslovom *Priměri starohrvatskoga jezika* upravo izbori komentiranih glagoljičkih i ćiriličkih tekstova iz kanonskih staroslavenskih spisa 10. i 11. st. i mlađih hrvatskoglagoljskih srednjovjekovnih (liturgijskih i neliturgijskih) rukopisa te iz ćiriličkih spomenika srpskih, bosanskih kao i latinicom pisanih hrvatskih tekstova. Jagićevo neposredno komuniciranje s rukopisima omogućavalo mu je da već 1866, u predgovoru 2. knjizi *Priměra*, iznese neka iznenađujuća precizna zapažanja. Mislim ovdje, prije svega, na njegovu lapidarno iznesenu, no višestruko značajnu, tvrdnju da su hrvatski glagoljaši prilagođavajući (od polovice 13. st. dalje) svoje liturgijske (i biblijske) tekstove latinskom obredu i *Vulgati* prevodili s latinskog »ali dosta pravilnom slovenštinom« (što znači hrvatskim redakcijskim tipom crkvenoslavenskoga jezika). U našoj je filologiji taj Jagićev navod — i ne samo taj — olako predan zaboravu. Na protegu jednog stoljeća ponavljana je uporno arbitrarna teza prema kojoj tobože neobrazovani i zapušteni glagoljaški popovi — 'pisci' i 'suspisci', kako su se sami nazivali — nisu više znali ni tradicionalni crkvenoslavenski liturgijskoknjiževni jezik, a nekmoli latinski. Istraživanja novijeg datuma (Vj. Stefanić, J. Hamm, M. Pantelić, L. Tandarić i dr.) potvrđuju, međutim, ispravnost Jagićeve tvrdnje. I opet je jednom bio ispred svoga vremena...

Već 1868. izlazi u *Radu JAZU* i prva Jagićeva rasprava paleografskoga sadržaja *Građa za glagolsku paleografiju. Mihanovičev odlomak apostolara glagolskoga*. U vremenu kada još nije bio poznat takav korpus glagoljskih kodeksa i fragmenata kao petnaestak godina kasnije, on, po riječima Jozefa Vajsa, bilježi ovdje »věštecká slova« (»proročanske riječi«) u svezi s razvojem hrvatske glagoljice (uglata stilizacija) i njena odnosa prema oblom, makedonskom razvojnom tipu. Iako prvenac Jagićevih paleografskih studija, već i ovaj rad — popraćen temeljitom studijom, tekstološkom usporedbom s tekstom iz ćirilskoga šišatovačkoga apostolara i litografskim otiscima (zbog paralelnoga paleografskoga uvida) pet manjih fragmenata — nosi sve odlike zreloga, metodološki primjerenoga paleografskoanalitičkoga postupka.

Samo medijevist koji je iskusio svu težinu i složenost procesa tekstološkokritičke raščlambe, čitanja, komentiranja i izdavanja srednjovjekovnih rukopisa može u potpunosti ocijeniti veličinu i značenje Jagićeva doprinosa slavističkoj znanosti u domeni arheografije.

Iz korpusa najstarijih sačuvanih ćirilometodskih kanonskih spisa (10—11. st.) koji predstavljaju temelje općeslavenske književnosti, izdao je dva velika kodeksa: tetraevanđelja *Zografsko* (1879) i *Marijinsko* (1883) — ovo i s odgovarajućim aparatom. Za ovu je sferu Jagićeva znanstvenoga interesa i danas reprezentativan tekst njegova recenzija Geitlerova izdanja *Sinajskog euhologija* (1883). U repertoriju njegovih arheografskih, tekstološko-kritičkih, jezičnih i paleografskoanalitičkih radova s područja srednjovjekovne glagoljske *biblijskoliturgijske knjige* valja upozoriti na uzorna, komentirana izdanja dragocjenih arhaičkih fragmenata iz 12. stoljeća: već spomenutog *Mihanovićeve odlomka apostolara* (1868) i *Grškovićeve odlomka apostola* (1893); dokazuje se da je prvotna redakcija varijanta slavenskoga prijevoda *Apostola — Praks-apostolâ* i *Apostola punog teksta* — oslonjena na zajednički protograf nastao u ozračju makedonske glagoljske tradicije) te *Bečkih listića*, odlomaka sakramentara, najstarijeg spomenika hrvatske redakcije crkvenoslavenskog jezika s početka 12. stoljeća, što ga je Jagić otkrio godine 1889. u bečkoj Dvorskoj biblioteci, a kritičko izdanje ćirilička transliteracija, tekstovna usporedba s *Kijevskim listićima*, koji su slični po sadržaju, latinski prijevod, fotokopije) objavio već 1890. (*Glagolitica II. Würdigung neuentdeckter Fragmente*). Posebnu je pažnju godine 1891. pobudilo reprezentativno, raskošno, reprodukcijama minijatura ukrašeno izdanje *Hrvojeve misala* s početka 15. stoljeća, rukopisa koji spada među najljepše kodekse glagoljaške književnosti. Jagić ga je izdao u suradnji s L. Thalloczyem i F. Wickhofom. U ovom je sklopu značajan i programatski rad *Analecta romana*, otisnut u 25. knjizi *Archiva für slavische Philologie* godine 1903. s prijedlozima za obradu i izdavanje hrvatskoglagoljskih liturgijskih tekstova. Živom Jagiću u paleoslavističkom interesu nisu promakli ni crkvenoslavenski i staroslavenski didaktičko-sentenciozni tekstovi prevedeni s grčkog: *Das byzantinische Lehrgedicht Spanneas in der kirchenslavischen Übersetzung; Die Menandersentenzen in der altkirchenslavischen Übersetzung*, 1892).

1893. u izdanju Austrijske akademije izlazi šire slavistički zasnovan Jagićev rad *Slavische Beiträge zu den biblischen Apocryphen*. Koliko je Jagić bio osjetljiv i zainteresiran za svako otkriće nekoga crkvenoslavenskoga kodeksa, pokazuje, na primjer, i njegovo dopisivanje s talijanskim znanstvenikom E. Tezom o *prvotisku hrvatskoglagoljskoga brevijara* (iz 1491), što ga je Teza pronašao u venecijanskoj Marciani (i o njemu obavijestio znanstvenu javnost godine 1896).

Iz korpusa hrvatskoglagoljskih spisa *neliturgijske i svjetovne funkcionalnosti* Jagić je također, vršeći odabir po kvaliteti i značenju, izdao nekoliko najvažnijih tekstova. Već 1868—69. godine u 9. i 10. knjizi Kukuljevićeve *Arkiva za pověstnicu jugoslavensku* objavljuje *Roman o Troji Pripovijest o Akiru*, veliki ciklički *apokrif o drvetu križa* i neke druge tekstove, uglavnom sve dijelove *Petrisova zbornika* iz 1468, tog najznačajnijeg neliturgijskog zbornika hrvatskog srednjovjekovlja. *Petrisovu zborniku* vratit će se ponovno godine 1914. (u 35. knjizi svoga *Archiva*) tekstom *Zur Visio Tundali*, kritičkim izdanjem, s latinskoga prevedene, glagoljske verzije poznate srednjovjekovne eshatološke vizije irskog viteza Tundala.

Karakteristično je, za ocjenu nekih relacija u našoj znanosti, da su Jagićeva upozorenja iz godine 1868. i 1914. na iznimno značajnu, za književno-jezičnu dijakroniju, pojavu kajkavskih elemenata u čakavskom (ili čakavsko-crkvenoslavenskom) izrazu *Petrisova zbornika* bila prepuštena zaboravu. Tek u novije vrijeme, pred petnaestak godina, ponovno ih otkriva hrvatska filologija kao rane — znatno ranije nego što se mislilo — početke kajkavske pisane prakse i kao poticaj za široko zasnovanu obradu nasloja kajkavskih sustavskih crta u jeziku kasnosrednjovjekovne glagoljaške književnosti i pismenosti.

Uz mnoge još i danas važeće filološke, terminološke i pravno-povijesne zamjedbe izlazi godine 1880, na ruskom jeziku, Jagićevo uzorno izdanje *Vinodolskog zakona* iz godine 1288, jedne od najstarijih — uz *Pravdu ruskuju* — kodifikacija običajnog prava u Europi. Nakon 10 godina, 1890, izdat će, uz iscrpan filološki komentar, u Akademijinoj seriji *Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium* i drugi važan spomenik staroga hrvatskoga prava — zapadnom ćirilicom (bosanicom) pisan *Poljički statut*.

Izdanjima ne samo glagoljičkih spisa već npr. i zapadnoćirilичke *Aleksandride* (nastale, vjerojatno prema glagoljičkom, čakavsko-ikavskom predlošku; objavljena godine 1871. u *Starinama JAZU* 3) ili srednjovjekovnih latiničkih hrvatskih spisa poput najstarijeg sačuvanog među njima, zadarskog *Reda i zakona* o primanju u red sestara dominikanki iz godine 1345. te *životâ sv. Katarine i sv. Jeronima* (1861, *Starine JAZU* 1), Jagić je potvrdio zamjernu širinu svojih interesa. Vrlo je vjerojatno da su upravo njegova izdanja srednjovjekovnih rukopisa utjecala na Franju Fanceva kada je 1937. postavio tezu — s dalekosežnim implikacijama — o starijoj hrvatskoj književnosti kao ne samo glagoljičkoj nego kao *jedinstvenom korpusu* tekstova stvaranih na sva tri pisma.

Čitava je ta bogata arheografska djelatnost bila, kako je već spomenuto, u stanovitom smislu zapravo priprema za stvaranje još jednog kapitalnog sintetskog djela: Jagićeve glagoljske paleografije, što je pod naslovom *Glagoličeskoe pišmo* otisnuta 1911. godine u Petrogradu kao 3. knjiga njegove *Enciklopedije slavenske filologije*. Bilo je to definitivno zaokruženje Jagić-Taylorove hipoteze o podrijetlu glagoljice, njenu razvoju iz grčke minuskulne grafije, a istodobno i potvrda Jagića kao utemeljitelja glagoljske paleografije.

U svom vremenu, i ne samo u hrvatskim već i u najširim slavenskim relacijama, mladi je Jagić bio smioni promotor inovacijskih metodoloških i teorijskih koncepcija u domeni književne historiografije. On je, štoviše, tvorac načelâ koja, u jednom svom dijelu, korespondiraju sa suvremenom: anticipiraju, naime, motrišta i ideje znanosti o književnosti 2. polovice 20. stoljeća — među ostalim u određenom smislu i neke postavke recepcijskoestetičke teorije. Ta načela nastojao je i praktički provesti u svojoj — po nekim elementima još i danas poticajnoj i izazovnoj — knjizi *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga. Staro doba* (objavljenoj godine 1867. u Zagrebu), što stoji na stvarnom početku hrvatske književne historiografije. Jagića u ovoj fazi već karakterizira antipozitivizam, odlučno opiranje vladajućem tada (i još dugo poslije njega) biobibliograf-

skom registriranju i kronološkom usustavljanju književnih pojava (što je još karakteriziralo mladenački rad *Jihoslovane*). Njegovom se knjigom u stvari naša »... povijest književnosti oprašta od okova bibliografskih«, kako je to pronicljivo već tada zamijetio Franjo Fački. I pored sviju razumljivih slabosti što ih je uvjetovalo, kako sam kaže, tadašnje »stanje ove još posvema neobrađene nauke«, Jagić u *Historiji* polazi od svojevrsne poliaspektnosti, metodološkog pluraliteta: uključuje u razmatranje utjecaj *izvanknjiževnoga, društveno-povijesnoga konteksta* na oblikovanje književne pojave (što je očit utjecaj V.G. Bjelinskog), usporedo s *komparativnim aspektom* prikaza i — što je tada od posebna značenja — s *književnokritičkom prosudbom* građe. Cijenim da za Jagićevu *Historiju književnosti*, koju je Slavko Ježić s pravom nazvao »*prvom kritičkom poviješću naše književnosti*«, ne bih u ovom trenutku mogao iznaći prikladniju prosudbu od one što sam je zabilježio u jednom tekstu nastalom 1982. godine: »... taj /je/ rani Jagićev rad... metodološki izvorno, kreativno nadahnutom spontanosti, bez predujerenja i kompleksa — progovorio o autonomnim vrijednostima hrvatskog (i srpskog) književnog srednjovjekovlja. I sve to uvijek s polazištem u dostupnoj mu živoj građi, izvornim tekstovima te osloncem na širok izbor primjera srednjovjekovne naše umjetnosti riječi. Urođenim istraživačkim instinktom posredovanim ovdje kroz funkcionalno, sukladno metodološkoj utemeljenosti djela, izdvajanje ključnih pojava u književnom procesu, autor *Historije* upozorava npr. na suodnos: *srednjovjekovna književnost — narodni duhovni život i moralna svijest*, posebno studiozno raščlanjuje dodire i međuprožimanje srednjovjekovne pisane prakse i usmenog narodnog stvaralaštva, gradi — vremenski i tematski određenu — sliku povezanosti hrvatskoglagoljske i ćirilčkih slavenskih književnosti na koordinatama ćirilometodske jezično-književne liturgijske i neliturgijske tradicije, a vrlo će inventivno interpretirati jezičnoizražajne vrijednosti srednjovjekovnih (napose pravnih) spisa. Sintetizirajući, Jagić propinje mostove između razdoblja, sučeljuje i povezuje pojave više književnosti. On je *etnograf i statističar, političko-kulturni povjesnik, književni komparatist i kritik* sa sviješću o *određenim sociološkim činiteljima* kao sastavnici književno-kulturnog razvoja...« (isp. *Nad iskopom hrvatske knjige*, 1983).

S ovakva polazišta — koje u *Historiji književnosti* ... vidi prvotno metodološki (teorijski) model, a ne i u svemu dovršenu realizaciju — valja cijeniti tvrdnju kako bismo, da se Jagić »kojom srećom ... znao ... više posvetiti svojoj domovini... danas imali... *dobar pregled starije (glagoljske i ćirilske) književnosti* ...« (J. Hamm).

Naša književna medijevistika nije u svom sporom sazrijevanju, nažalost, sve do novijeg vremena slijedila rane Jagićeve poticaje. A i on sâm — kada, već zamoren, godine 1913. objavljuje u Vodnikovoj *Povijesti hrvatske književnosti* kao uvodno poglavlje tekst *Hrvatska glagolska književnost* — nije više imao snage graditi književnu povijest dalje na temeljima iz svoje mladosti.

Dosljedno na tragu svoga trajnoga zanimanja za ćirilometodsku problematiku — kojoj je, uostalom, bio posvećen i jedan od njegovih prvih mladenačkih radova (u zborniku *Tisućnica slovènskikh apostola*, godine 1863)

— Jagić će i svoje posljednje objavljene tekstove posvetiti upravo djelu Solunske braće i najranijim odjecima toga djela u nacionalnoj kulturi Hrvata i ostalih južnih Slavena. U recentnoj, eruditski i s visokom mjerom akribije pisanoj studiji o počecima glagolizma na hrvatskom prostoru kao jednom od još uvijek aktualnih, istraživanju otvorenih pitanja ćirilometodske znanosti i nacionalne historiografije, istaknuta zagrebačka književna medijevistkinja Ivanka Petrović upozorila je (isp. *Slovo* 38, Zagreb 1988) na dva danas gotovo nepoznata i zaboravljena Jagićeva rada iz ove domene, nastala na početku 20-ih godina: *Konstantin (Ciril) i Metodije osnivači slovenske crkve i književnosti* i *Izagnanici iz Moravske posle smrti Metodijeve. Širenje slovenske crkve i knjige među Južnim Slovenima (Bratstvo XVI i XVII, Beograd 1921. i 1923)*.

Dojmljivi su neoslabljeni znanstvena kritičnost, svježina prosudbe i osjećaj za vrijednost novoga znanstvenoga promišljanja što ih u ovim tekstovima iskazuje veliki istraživač, »razum i snaga slovenske filologije« (A. Belić), neposredno pred smrt, u svojoj 85. godini. Odstupajući tako npr. od uvriježene u hrvatskoj filologiji i nacionalnoj historiografiji 19. i početka 20. stoljeća, mitologizirane, nacionalnoromantične predodžbe o Grguru Ninskom kao borcu za glagoljicu i slavenski obred, on o tom problemu u navedenom radu iz 1923. piše: »Danas se obično govori o ninskim episkopima kao vatrenim zagovornicima slovenskog bogoslužja u Dalmaciji, naročito se episkopu Grguru pripisuje u tom pogledu najveća zasluga. Meni se čini da u ovako shvaćenoj borbi ima odveć mnogo moderne romantičnosti. Grgur je zbilja bio borac, ali ne toliko za slovensku liturgiju, koliko za proširenje ugleda svoje episkopske časti u utakmici s arhiepiskopom Splitskim (...) danas je teško reći koliko je koristio od nje imala slovenska liturgija. On će biti svakako bar dopuštao, da se nesmetano širi glagoljaštvo. Ali kad bi se bio kako god isticao kao zagovornik slovenske crkve pred višim vlastima, osobito pred rimskom stolicom, mislim da to ne bi ostalo nespomenuto u papskim dopisima koji se na nj odnose, a međutim pismo pape Lava X (tj. VI) od god. 928, kojim se Grgur sa dokinute Ninske stolice premešta na Skradinsku ne upisuje mu ni jednom reči slovensku liturgiju u greh. Njegove su dakle zasluge u pitanju slovenske mise bile valjda više pasivne nego li aktivne.«

Prihvaćena je tako i razrađena, trinaest godina ranije (1915) postavljena, teza Svetozara Ritiga o povijesnoj ulozi Grgura Ninskoga. A sve to znatno prije istovjetno osmišljenih prosudbi ovoga problema što će ih u hrvatsku historiografiju potkraj 20-ih i početkom 30-ih godina unijeti Lovre Katić, Ljubo Karaman, Miho Barada...

U cjelini ogromnog Jagićeva slavističkog opusa, opseg njegova bavljenja kroatističkim temama (napose jezičnim) može izgledati suviše ograničen. To mišljenje, nazočno i danas u hrvatskoj filologiji, pred četrdesetak godina precizno je formulirao Josip Hamm — od početka 60-ih godina jedan od Jagićevih nasljednika na bečkoj slavistici — konstatacijom da je u svestranosti Jagićevih znanstvenih interesa i aktivnosti »njegovo značenje za slavistiku, kojoj je dao mnogo, i njegovo značenje za kroatistiku, kojoj je dao manje nego što je mogao — i trebao — dati«. Danas, kada

se Jagićevo djelo istražuje temeljito s raznih motrišta i kada se kritički (pre)ocjenjuju njegovi dosezi, postaje tek posve jasno koliko je on stvarno unapređivao i kroatistiku izravno svojim kroatistički utemeljenim istraživačkim prinosima (koji su često značili otvaranje novih prostora mišljenju znanosti i uvijek bili korak naprijed u otkrivanju činjenica) ali je, neprijeporno, isto tako djelovao pobudno na studij specijalnih kroatističkih problema i posredno: svojim slavističkim radovima s područja paleoslavistike, glagoljske paleografije, tekstologije, cyrillo-methodiane ili usmenog narodnog stvaralaštva. Nije pritom nevažna, zacijelo, ni metodološka komponenta kao poticajno učinkovit element, model (u tom sam smislu uvijek osjećao bliskost npr. Stjepana Ivšića kao arheografa s Jagićevom tehnikom obrade i izdavanja srednjovjekovnih tekstova). Svaka prosudba Jagićeva djela (i djelovanja) koja pretendira na znanstvenu objektivnost mora neizostavno voditi računa i o ovim relacijama.

Bez obzira na priznanja i kritičke zamjedbe u prošlosti i sadašnjosti, svom svojom širinom, jače od vremena, Jagićevo monumentalno djelo nudi nam se i danas na mnogim područjima slavenske filologije kao obzor iskustva i poticaj. Stoga i ovaj hommage znanstveniku nije tek formalan čin iskazivanja poštovanja jednoj veličini prošlosti, već znatno više od toga — priznavanje da ta veličina živi u sadašnjosti, da je trajno aktualan i integralan dio naših znanstvenih spoznaja.